

İNGİLİZ VE CUMHURİYET ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA 6-7 EYLÜL OLAYLARI*

Cengiz ATLI**

ÖZET

6-7 Eylül olayları, 1955 yılında “Atatürk’ün Selanik’te doğduğu eve bomba atıldı” şeklindeki haberle başlayan olaylardır. İddia edildiğine göre Yunanlılar Selanik’te Atatürk’ün doğduğu evi bombalamışlardı. Bu durum Türkleri tahrik etmiş ve Türkleri Rumlara karşı beslenen kin duygularını artırmıştı. Bu haber üzerine İstanbul’un Beyoğlu semtinde gösteri yürüyüşü yapmak için toplanan küçük bir kalabalık sloganlar atmaya başlamış fakat bir anda bu kalabalığın artması üzerine olaylar önlenmesi güç bir hale dönmüştü. 6 Eylül’ü 7 Eylül’e bağlayan gece İstanbul’da olaylar çıktı. Olayların iyice büyümesi ve 6-7 Eylül olayları olarak tarihe geçen gelişmeler üzerine İzmir ve İstanbul’da 6 Eylül’de; Ankara’da 9 Eylül’de sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetim ilan edildiği sırada Cumhurbaşkanı Celal Bayar 6-7 Eylül’de İstanbul’da meydana gelen hadiselerin çok üzücü olduğu açıklamasını yaptı. Büyük halk kitlelerinin ayaklanma sebebi Kıbrıs sorunu olarak gösterilmişti. Meclisin olağanüstü toplanarak görüştüğü ayaklanmalarda başbakan Menderes, emniyeti sorumlu tutmuştu. Olayların nedeni İngiliz belgelerine göre Kıbrıs’ın Türk toprağı olarak görülmesi ve Milli Öğrenci Federasyonunun ve Genel Sekreter Kemal Onal’ın açıklamaları gösterilmişti. Hikmet Bil de kısmi olarak bu olaylardan sorumlu tutulmuştu. Komünistler ise bu olaylarda şüpheli olarak gösterilmişti. Fakat bu iddialarla ilgili her hangi bir somut belgeye rastlanamamıştı. Olaylarla ilgili olarak birçok bilimsel yayın yapılmıştır. Amacımız olayları diğer belgelerin aksine Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve İngiliz Arşivleri ışığında değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: 6-7 Eylül Olayları, Kıbrıs Meselesi, Demokrat Parti, Türkiye Rumları, Sıkıyönetim

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. İğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: cengiz3636@hotmail.com

SEPTEMBER 6-7 EVENTS AT THE LIGHT OF BRITISH AND REPUBLIC ARCHIVE DOCUMENTS

ABSTRACT

According to the claims Greeks bombed the house in Selanik where Atatürk was born. This event incited the Turks and increased the feeling of antagonism that Turks fostered against the Greeks. Upon the news, a small group of people, who gathered for the demonstration march in the vicinity of Beyoğlu in İstanbul started shouting out slogans phrase; but the events became irresistible when the crowd of people immediately increased. The night when 6 September turns to 7 September, events broke out in İstanbul. Due to the growing unrest, which is recorded in history as 6-7 September events, martial-law was announced in İzmir and İstanbul in 6 September and in Ankara in 9 September. During the announcement of martial-law president of the republic Celal Bayar declared that events taken place in İstanbul in 6-7 September were rather upsetting. Cyprus conflict was pointed out to be the reason of mass public rebellion. President Menderes held the security forces responsible in the unusual meeting of the Assembly. According to the British documents, acknowledgement of Cyprus as a Turkish land and the declarations of National Student Federation and Secretary-general Kemal Onal's statements were shown to have been the reason of the events. Hikmet Bil was also held partially responsible for these events. Communists intervention was regarded suspicious as well but no concrete document could be found in relation to these claims. A great amount of scientific article was published. In contrast to other documents, our objective is to evaluate the events according to the Prime Ministry Republic Archives and British archives.

Key Words: 6-7 September Events, Cyprus Conflict, Democrat Party, the Turkish Cypriot Greeks, Martial-law

Giriş

6-7 Eylül Olayları Kıbrıs'taki Yunan tedhişçilerinin Kıbrıs Türklerine 28 Ağustos 1955 tarihinde yapacakları katliam haberinin duyulması üzerine Kıbrıs Türktür Cemiyeti tarafından örgütlenen faaliyettir. 25 Mayıs 1955'de Kıbrıs Komikebir Köyünde camide asılı bulunan Türk bayrağının Rumlar tarafından parçalanması ve bayrağa hakaret edilmesi, 21 Haziran 1955'den itibaren Eokacıların Türklere saldırmaları,¹ 29 Mayıs 1955'de papazların Rum gençliğini silah altına almaları, 1 Temmuz 1955'de Atina Radyosunun Kıbrıs saatinde Türkiye ve Kıbrıs Türkleri hakkında çok ağır bir konuşma yapması, 14 Temmuz 1955'de Kıbrıs'ta Türk mahallelerinin Rumlar tarafından taşa tutulması ve bu olaylar sırasında Abdullah çavuş, polis baş müfettişi Mustafa Ahmet ve polis İrfan'ın hakarete uğraması, 15 Temmuz 1955'de Ayvasıl köyü Türk mezarlığının Rumlar tarafından yakılması 4 Ağustosta Kıbrıslı Rumların Türk dükkanlarına saldırması ve 28 Ağustos 1955'de Rumlar tarafından Türklerin katledileceği haberleri olayların çıkmasında en önemli sebeplerdi.² Olayların ortaya çıkmasındaki sebeplerden bir diğeri de Yunan

¹ Cumhuriyet, 4 Eylül 1955

² BCA, 010.09.110.344.1

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Gazetelerinin Kıbrıs³ olaylarından dolayı şiddetli yazıları, 6 Eylül 1955 tarihinde Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve ve konsolos haneye bomba atılması, Batı Trakya halkına yapılan baskılar, Servetin ve refahın haset ve kinini taşıyan, zenginlere orta halli esnaf ve tüccarlara düşman amansız ve fırsat bekleyen bozguncu bir zümrenin mevcudiyeti, Bu olaylarda basın tahripkâr yazıları gösterilebilir.⁴

6-7 Eylül Olayları

6 Eylül'de Atatürk'ün evinin ve Konsoloshanenin bombalanması haberinin abartılı bir şekilde halka duyurulmasıyla olaylar başlamıştır. 6 Eylül sabahı Selanik'teki Türk Konsoloshanesinin arka cephesinde bahçe duvarı ve parmaklıklarla çevrilmiş bulunan bahçenin 1.38 metre aşağısında bulunan çini döşeli koridorun ortasında bir bomba patlatıldı. Bu nokta bahçenin güneydoğu köşesini işgal eden Kemal Atatürk'ün evinin servis kapısından iki metre ve evin köşesinden 5.75 m mesafede bulunmaktaydı. Aynı noktanın yakınında patlamamış halde bulunan ikinci bombadan, patlayan bombanın ateşleme kapsülünü ihtiva eden bir ateşleme fitili ile ateşlendiği patlayıcı maddenin Trotyle "Trinitrotolonol" olduğu anlaşılmıştı. Patlayıcı madde miktarının bir libre olup, bombanın Amerikan askeri ürünlerinden olduğu ve T.N.S. başlık harflerini taşıdığı tespit edilmişti. Patlama sonucu koridordaki çinilerin üstünde 0.15 derinlik ve 0.34 eninde bir hasar meydana gelmişti. Konsoloshanenin arka cephesinin camları ile Kemal Atatürk'ün evinin güney cephesinden ve komşu evlerden birkaç cam kırılmıştı. Olayda sorumlu olarak gösterilen Gümölcine göçmenlerinden Devlet Demir Yolları 7. İşletme Müdürlüğünde çalışan Mehmet oğlu Hasan Uçar ise yargılanma neticesinde iki yıl hapis cezasına çarptırıldı.⁵

Aynı gün öğleden sonra gerek İstanbul'da ve gerek Türkiye'nin diğer bölgelerinde yayımlanan gazeteler bu haberi abartılı bir şekilde vermişlerdi.⁶ Bu olaylar sadece gazetelerde değil, bazı edebi eserlerde de ele alınmıştı.⁷ Olayları protesto etmek üzere 7 Eylül günü Milli Türk Talebe Federasyonu, Üniversite Talebe Birliği, Milli Türk Talebe Birliği, Teknik Üniversite Talebe Birliği, Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti üyeleri Rum vatandaşlarının mağazaları önünde bir gösteri yapmaya karar verdiler. Milli Türk Talebe Federasyonu Genel Başkanı Hüsamettin Canöztürk'ün de gösteriye katılımıyla Atatürk'ün evinin bombalanmasını protesto ederek Rumlara bir gösteri mahiyetinde tören düzenlendi.

İngiliz belgelerine göre Kıbrıs'ın Türk toprağı olarak görülmesi ve Milli Öğrenci Federasyonunun ve Genel Sekreter Kemal Onal'ın açıklamaları olayların nedeni olarak gösterilmişti. Hikmet Bil de kısmi olarak bu olaylardan sorumlu tutulmuştu. Komünistler ise bu olaylarda şüpheli olarak gösterilmişti. Fakat bu iddiayla ilgili her hangi bir somut belgeye rastlanmamıştı. Komünistlerin olaylarla ilgisini Kemal Onal ile olan ilişkilerine bağlanmıştı. Raporda Hükümetin ilgisizliğinden dolayı olayların karıştığı belirtilmişti.⁸ Raporda ayrıca olayların başladığı zaman Hikmet Bil ve Hüsamettin Can Öztürk'ün Hürriyet, Vatan ve Milliyet gazetelerini bizzat olayların olduğu meydana çağırmasının olayların en önemli sebeplerinden biri olduğu açıklanmıştı.

³ Kıbrıs olaylarıyla ilgili olarak bu dönemden önce 1914'e kadar İngiliz yönetiminin ilk dönemindeki Kıbrıs ile Osmanlı İmparatorluğu ilişkileriyle ilgili olarak Bkz: Akgün, Sibel (2014). İngiliz Yönetiminin İlk Döneminde Bürokratik Grup Olarak Kıbrıslı Müslüman Liderliğin Osmanlı İmparatorluğu ile Olan İlişkileri (1878- 1914), Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring 2014, s.1-13, ANKARA-TURKEY

⁴ BCA.010.09.108.337.2

⁵ BCA.010.09.108.336.1

⁶ BCA.010.09.108.335.1

⁷ Oğuz, Orhan (2012). "Yusuf Atılgan'ın Hikâyelerinde Kent", TURKISH STUDIES - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter 2012, s. 1661, ANKARA-TURKEY.

⁸ FO371/124003

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014*

Kemal Onal'ın alana gelmesiyle olaylar başladı. Kemal Onal'ın olayları çok önceden planladığı belirtiliyordu. 1955 Ağustos ayında olaylarda kullanılmak üzere 15-20 bin arasında flama ve poster basıldığı ve *Kıbrıs Türktür Derneği* özel bir miting düzenlediği açıklanıyordu. Miting 26 Ağustos tarihinde düzenlenecekti. Fakat mitinge izin verilmediği için benzer konuşmalar sokaklarda yapıldı. 3 Eylül tarihli İzmir Gece Postası gazetesinde niçin hala Yunan Köşkünde Yunan bayrağının olduğu tartışılmıştı. 7 Eylülde İstanbul basınında bazı provokatör söylemler yayınlandı. Olaylarda suçlu olarak 67 kişi gözaltına alındı. Bu kişilerin 26'sı olaylarda aktif olarak rol almışlardı. Bu kişilerden şahısları suça teşvik etmekle suçlanan kişiler şunlardı:⁹

- 1-Kamil Önal: Kıbrıs Türktür Derneğinin Genel Sekreteri
- 2-Mürşit Yolgeçen: Yedek Subay Okulunda öğrenci
- 3-Sarafim Sağlamer: Kıbrıs Türktür Derneğinin Kadıköy Şubesi Başkanı
- 4-Osman Tan: Kıbrıs Türk'tür Derneğinin Sarıyer Şubesinin Başkanı
- 5-Erol Demircioğlu: Haydarpaşa Lisesinde öğrenci
- 6-Mustafa Eroğlu: Mobilya satıcısı

Yabancı ülkelere karşı düşmanca aktivitelere girişmekle suçlanan kişiler ise şunlardı.

- 1-Hikmet Bil: Kıbrıs Türktür Derneğinin Başkanı
- 2-Hüsamettin Canöztürk: Türk Milli Öğrenci Federasyonu Başkanı
- 3-Orhan Birgit: Yürütücü Komisyonu Üyesi
- 4-Nedim Üsdiken: Yürütücü Komisyonu Üyesi
- 5-Aydın Konuralp: Birliğin Ankara Üyesi (Ayrıca bu kişi resmi mührü bozmakla suçlanmış)
- 6-Hurşit Şahsuvar: Öğrenci (Yasadışı suç olaylarına karıştı)
- 7-Gündüz Gölün: Öğrenci
- 8-Öztürk Canöztürk: Öğrenci (resmi mührü bozmak suçuyla da suçlanmış)
- 9-İsmail Türker: Türk Milli Öğrenci Federasyonunda kapıcı (ayrıca olayları abartarak kişileri suça teşvik etmekle suçlandı)
- 10-Vedat Pakgirgin: İstanbul ekspres Yardımcı Editörü,
- 11-Göksin Sipatrioğlu: Editör Kurulu Üyesi

1955 yılında Kıbrıs Meselesi hükümet ile muhalefeti aynı düzeye getirmişti. Türkiye İngiltere ve Yunanistan Heyetleri arasında Kıbrıs'la ilgili olarak Londra'da müzakerelerin yapıldığı, Türk Yunan ilişkilerinin gerginleştiği sırada 5 Eylül 1955 Pazartesi günü Selanik'te Atatürk'ün evi ile Türk Konsoloshanesi arasında patlatılan bomba, haberi halkı tahrik etmişti. Bu haber Türkleri tahrik etmeye Rumlara karşı beslenen kin duygularını kışkırtmaya yaramıştı. Bu haber üzerine ertesi gün İstanbul'da Beyoğlu Semtinde gösteri yürüyüşü yapmak için toplanan kalabalık ilkin protesto nutukları atmış, kalabalığın iyice artması üzerine dizginlenemeyen bir harekete dönüşmüştü.¹⁰ Bir anda şehri baştanbaşa kaplayan olaylar karşısında polis önemli bir

⁹ FO371/124003

¹⁰ Demir, Fethi (2013). "Yusuf Atılgan'ın Öykülerinde Bireyin Modernleşme Arzusu", *TURKISH STUDIES - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/13 Fall 2013, s. 770, ANKARA-TURKEY.

Kuvvetini Patrikhane ve Konsoloshanelere göndermişti.¹¹ Elde mevcut bulunan kuvvetlerle olayların bastırılmayacağını anlayan Vali 1.Ordu Müfettişliğinden olaylara müdahale etmesini istemiştir. Fakat saat 21.15'e kadar askeri kuvvetler gelmemiştir. Bu saatten sonra gelen üç kamyon asker Taksim'e gelmiş ise de başlarında subay bulunmadığından emirleri uygulayamamışlardır.

O gece İzmit'te bulunan Adnan Menderes derhal İstanbul'a hareket etmiş ve İstanbul Valisine emir vermişti.¹² Aynı şekilde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü'de İstanbul'a dönmüşlerdi. İstanbul'a geldiği zaman Adnan Menderes Birinci Ordu Komutanlığı'nı arayarak İstanbul'da sıkıyönetim ilanının gerektiğini ve ordunun duruma el koymasını istemiştir. Bu talimattan sonra İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığı'na Nurettin Aknöz, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı'na Korgeneral Cemal Gürsel, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na da Tuğgeneral İhsan Bingöl atandı.¹³

İstanbul'daki olaylar 7 Eylül 1955 günü saat 2.30 da sona ermişti. Olaylar sonucunda Tahribe iştirak eden 1953, Talana iştirak eden 817, Elebaşı 381, 2. Şubece yakalanan 1953 toplam 5104 kişi mahkemeye verilmişti.¹⁴ Olaylar dolayısıyla İstanbul'da 4025 dükkân, 1021 ev, 10 otel, 2 pansiyon, 50 kilise, 2 mezarlık, 2 ayazma, 19 mektep, 2 sinema, 33 gazino, 18 kahve, 1 metropoliten, 28 lokanta, 10 meyhane, 9 fırın, 12 imalathane, 1 hamam, 23 fabrika, 16 depo, 8 matbaa, 18 yazıhane, 14 eczane, muayenehane, 8 cemiyet, 1 çiçekbahçesi, 7 oto, 2 garaj zarar görmüştü.¹⁵ Bu olaylarda halktan üç kişi ölürlen 32 kişi ise yaralanmıştı.¹⁶

İzmir'de ki 6-7 Eylül olaylarında ise Hükümet konağı karşısındaki Sarıkışla sahasında fuar için çekilen 16 devlet bayrağından Yunan bayrağı saat 19.10'da bir grup insan tarafından yakılıp yıkılmıştı. Olayın gittikçe şiddetlenmesi üzerine Hükümet Fuardaki Yunan Pavyonu, Yunan Konsoloshanesi ve sahildeki Yunan bandıralı gemiler zarar görmesin diye tedbir almıştı. Saat 20.00 sıralarında Atatürk'ün heykeli etrafında toplanan bir kalabalık grup tezahüratta bulunup milli marşlar söyleyerek sokaklarda gezmeye başlamışlardı. Topluluk halkın da katılımıyla 5000 kişiyi bulmuş Yunan bayrağı göstericilerin şiddetli talep ve tezahüratı karşısında Fuar Müdürlüğüne indirilmişti. 20.000 kişiyi bulan kalabalık pavyonların bulunduğu yere giderek henüz açılmamış olan Yunan pavyonunu yakmıştı.

Fuardaki halkın mühim bir kısmının da katılması ile artan kalabalık kordondaki Yunan Konsoloshanesinin önüne giderek tezahüratta bulunmuş ve zorla içeri girip binayı tahrip ettikten sonra ateşlemişlerdir. Bu yangın neticesinde binanın üst katı yanmıştı. Sahilde bulunan bir Yunan motoruna ve iki İngiliz gemisine Türk bayrağı çekmediklerinden dolayı taş ve tenekelerle saldırıda bulunulmuştu. Ayrıca 1000 ve 1500 kişilik gruplar bazı Rum evlerine saldırarak bir kısım eşyalarını sokağa atıp yakmışlardı.¹⁷

7 Eylül 1955 günü sabaha karşı saat 4.00 sıralarında 500 kişilik bir topluluk kuyumcular çarşısına gelerek tahrip, yangın ve yağmaya teşebbüs etmişlerse de asker ve polisin müdahalesiyle bertaraf edilmişti. Polis ve askerin sıkı bir işbirliği yapması suretiyle hadise önlenmişti.¹⁸ Olaylar sırasında 13 mesken ve 3 dükkân tahrip edilmişti. Olaylar münasebetiyle 271 kişi örfi idare mahkemesine teslim edilmişti. Olaylar sırasında halktan 24 zabıttan 6 kişi yaralanmıştı.

¹¹ BCA.010.09.109.339.1

¹² Ernst A. Egli, Atatürk'ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken, Çev: Güven Gökten Uçer, Türkiye İş Bankası Yayınlar, İstanbul, 2013, s.294.

¹³ BCA.010.09.138.337.2

¹⁴ BCA.010.09.108.337.2

¹⁵ BCA.010.09.108.337.2

¹⁶ BCA.010.09.108.337.2

¹⁷ BCA.010.09.107.333.1

¹⁸ BCA.010.09.108.337.2.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

Ankara'da 6 Eylül 1955 günü İstanbul'da vuku bulan hadiseden 2 saat sonra olayların çıkmaya başladığı haberi alındı. Bir kısım halkın da katılımıyla kısa bir zamanda büyüme gösteren bu topluluk daha evvel alınan sıkı emniyet tedbirleri sayesinde dağıtıldı. Dağıtılan gençlerin özellikle Ebeci Çayırında ve bilhassa hukuk fakültesi önünde toplandıkları ve kısa bir zamanda toplanan talebe ve halkın 2000 kişilik bir gösteri grubu meydana getirdi. Topluluk gaz bombaları kullanılmak suretiyle dağıtıldı. Bu arada emniyet kuvvetlerine taş atmak suretiyle olaylarda da bulunulmuştur. Zabıtanın 3 kişi yaralanmıştı. Olaylar sırasında 183 kişi yakalanmış ve 20 kişi mahkemeye verilmişti. İstanbul, Ankara ve İzmir de toplamda 5395 kişi örfi mahkemeye verilmiş bunlardan 5395'i tahliye edilmişti. Yalnız bu 5395 kişiden 17'sinin muhakemelerine gayri mevkuf olarak İstanbul Birinci Ağır ceza mahkemesinde devam edilmişti.¹⁹

İngiliz raporlarında 6-7 Eylül olayları da farklı bir şekilde aktarılmıştır. Raporda “İsyan, yağmalama ve bazı kundakçılık olayları sabaha kadar devam etti. Yunan azınlıkların bulunduğu yerlerde Prens Adası ve Anadolu Yakası (Asiatik Side) de ve dış mahallelerde meydana geldi. İstanbul'daki olaylarda birkaç yüz yaralı vardı. İsyan Selanik'te Atatürk'ün evine bomba atılması haberiyle başladı. Gösteriler taksim meydanında Kıbrıs Türk birliğinin organizasyonu ile devam etti. Gösterilerin ana hedefi Yunan ve yabancılara ait dükkânlar ile Yunanlıların oturduğu bölgelerdi. 26 Yunan Kilisesi saldırıya uğradı. Bazı Türk binaları tesadüfen zarar gördü. İngilizlerin ana caddede yer alan dükkânları yağmalandı. Ne bir görevli ne de bir yetkili isyancıları durdurmak ya da mallarını korumak için gayret göstermedi. Sadece Yunan Konsolosluğu ve Ortodoks patriği askeriye tarafından korundu. İsyan haberi başbakanın İstanbul'dan Ankara'ya trenle seyahat etmekteyken ulaştı. Sıkıyönetim ve gece sokağa çıkma yasağı askeri yetkililer tarafından gecenin sonunda ilan edildi. Cumhurbaşkanı ve başbakan olayları yerinde incelemek için bir gezi düzenledi.”²⁰

6-7 Eylül olayları olarak tarihe geçen gelişmeler üzerine İzmir ve İstanbul'da 6 Eylül'de Ankara'da 9 Eylül'de sıkıyönetim ilan edildi. Başbakanlık sıkıyönetim ile ilgili aşağıdaki bildiri yayımladı.

“İstanbul ve İzmir'de Kıbrıs meselesini ve Selanik'teki Atatürk'ün doğduğu eve ve Konsoloshanemize karşı vuku bulan tecavüzü vesile itti haz ederek vatandaşları birbirine tahrik ve memleketin yüksek menfaatlerine aykırı olarak hükümet kuvvetlerinin tebliğine karşı koymak gibi toplu hareketlerde bulunarak, yağma ve yangın çıkarmaya teşebbüs etmek suretiyle girişilen hareket muvacehesinde, Teşkilatı Esasiye Kanununun 86. Maddesine tevfikan İstanbul ve İzmir'de örfi idare ilan edilmiştir. Keyfiyet ehemmiyetle tebliğ ve ilan olunur”²¹ Fakat İstanbul ve İzmir'de 6-7 Eylül gecesi Sıkıyönetim ilan eden hükümet 7 Eylül günü bu durumu kaldırdı. Bu durumdan kısa bir süre sonra hükümet yayınladığı bildiriyle sıkıyönetimi yeniden ilan ettiğini açıkladı.²²

Sıkıyönetim ilan edildiği sırada Cumhurbaşkanı Celal Bayar Türkiye Büyük Millet Meclisini 12 Eylül pazartesi günü toplantıya çağırdı. İsmet İnönü'de 7 Eylül tarihinde basına verdiği demeçte²³ “Dün gece 6-7 Eylül'de İstanbul'da vukua bulan hadiseler ve tecavüzler çok esef ve elem verici olmuştur. Tecavüze uğrayan vatandaşlarımızın ıstıraplarını yürekten teessürle paylaşıyoruz. İstanbul'da çokluğu teşkil eden vatandaşlarımızın samimi duygularına tercüman olduğumuzdan eminiz. Şimdi yapılacak iş vatandaş olarak vazifelerimizi iyi niyetle ve temiz yürekle ifa etmektir. Bir milli felaket halinde olan hadisenin zararlarını ancak bu suretle hafifletir. Telif edebiliriz. Gazetelerimiz ve aklı başında her vatandaş teessür ve teessüre tercüman olmalı ve

¹⁹ BCA.010.00.138.337.2.

²⁰ FO,371.117721

²¹ Rıfki Salim Burçak, On Yılın Anıları, Ankara, 1998, s.314

²² Burçak, On Yılın Anıları..., s.315.

²³ İsmet İnönü Defterler, (1919-1973), Yapı Kredi Yayınları, C1 İstanbul, 2008, s.636

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

sükûnet tavsiye etmelidir. Hükümetin asayişe hâkim olması ve süratle hakikatleri ortaya çıkarabilmesi için her vatandaş resmi makamlara yardımcı olmalıdır”

Meclis grubu sıkıyönetimi görüşmek üzere 12 Eylül pazartesi günü toplandı. Başbakan Menderes’in yaptığı konuşmadan sonra sırasıyla Bolu Milletvekili Fahri Belen, Manisa Milletvekili Adnan Karaosmanoğlu, Namık Gedik, Tevfik İleri, Nihat Eğriboz, kürsüye gelerek konuyla ilgili görüşlerini açıkladılar. Yapılan oylamada 90 kişinin ret oyuna karşılık 220 kişinin kabul oyuyla tasarının sıkıyönetimi 6 aya indiren kararı kabul edildi. Tasarı aynı gün TBMM’nde görüşüldü.²⁴ Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü olayın oluş tarzı ve sebepleri hakkında meclise bilgi verdi. Mecliste yaşanan tartışmalardan sonra sıkıyönetim altı aylık bir süre için kabul edildi.²⁵

Meclisin olağanüstü toplanarak düzenlediği toplantıda Başbakan Menderes güvenlik güçlerinin ihmali dile getirmişti. Özellikle olaylar olduğu sırada İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik ile Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner’i gerekli önlemleri almadığı konusunda eleştirmişti. Eleştiriden sonra İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik istifasını verdi ve yerine vekâleten Ethem Menderes getirildi.²⁶ Olayların başlamasıyla birlikte olaylarda ihmali görülen görevlilerin büyük kısmı da Hadisenin mahiyeti itibarıyla yapılacak tahkikatın hakiki biçimde ortaya çıkmasını temin için başka yerlere nakl edildi. Görevde ihmali belirlenen bazı kişilerinde görev yerleri değiştirildi. Ankara Valisi Kemal Aygün Emniyet Genel Müdürlüğüne, Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner Konya Valiliğine, Konya Valisi Cemal Gökten Ankara Valiliğine, Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu İstanbul Emniyet Müdürlüğüne, Beykoz Kaymakamı Cevat Çapanoğlu’da Beyoğlu Kaymakamlığına getirildi.²⁷ Fakat İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay görevinde kaldı.²⁸ Ayrıca olaylardan sorumlu tutulan Kıbrıs Türk’ür Cemiyeti de kapatıldı.²⁹

Tablo.1- Olaylardan Sonra Tahkikat Neticesi İşten Menedilen Ve Başka Yere Nakledilen İdare Amirleri

Kaymakamlar		Nahiye Müdürleri	
İşten Menedilen	Başka Yere Nakledilen	İşten Menedilen	Başka Yere Nakledilen
Adalar	Eminönü	Fener	Galata
Fatih	Beykoz	Samatya	Erenköy
Sarıyer		Yeniköy	Heybeli
Bakırköy		Kasımpaşa	Alemdar
Kadıköy		Karagümrük	Eminönü
Üsküdar			Beyoğlu
Beşiktaş			Kısıltoprak
			Şehremini
			Arnavutköy
			Hadımköy
			Büyükçekmece
			Hasköy
			Kumkapı
			Zeytinburnu

²⁴ Taşkın Tuna, Adnan Menderes’in Günlüğü, İstanbul, 2010, s.207.

²⁵ Burçak, On Yılım Anıları..., s.325.

²⁶ BCA,010.09.109.339.6

²⁷ FO371/117721

²⁸ Burçak, On Yılım Anıları..., s.317.

²⁹ BCA,010.09.107.334.1

Tablo.2- Şurayı Devletçe Haklarında Lüzumu Muhakeme Ve Men'i Muhakeme Kararı Verilenler

Lüzumu muhakeme verilenler Davanın İzmit Asliye Ceza mahkemesinde ru'yetine	Men'i muhakeme kararı verilenler İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay
	Em. Md. Muavini Ahmet Partalı
	Em. Md. Muavini Necdet Uğur
	6. Şube Müdürü Orhan Eyupoğlu
	1. Şube Müdürü Yaşar Yiğit
	2. Şube Müdürü Adil Darıcalı
	3. Şube Müdürü Muzaffer Erman

Tablo.3- Örfi idare Kumandanlığınca kapatılan dernek ve sendikalar şunlardır. (Bu rakamlara sendika ve derneklerin şubeleri dâhil değildir)

Vilâyeti	Sendika	Dernek
İstanbul	144	40
Ankara	29	35
İzmir		7

Tablo4: Örfi idare kumandanlığınca kapatılan gazeteler:³⁰

Vilayeti	Gazetenin ismi	Kapatma tarihi	Kapatma müddeti	Neşrine müsaade tarihi
İstanbul	Tercüman	20/9/1955	15 gün	5/10/1955
"	Hürriyet	"	"	"
"	Her gün	"	"	"
"	Zaman	"	"	"
"	Kıbrıs Postası	19/09/1955	Müddetsiz	
"	Karos	20/09/1955	15 gün	"
"	Kleptrifoni	14/09/1955	Müddetsiz	
"	24 Saat	23/10/1955	"	17/11/1955
"	İstanbul Ekspres	8/12/1955	"	21/12/1955
"	Vatan	9/12/1955	15 gün	"
"	Dünya	"	"	"
Ankara	Ulus	20/9/1955	Müddetsiz	21/10/1955
"	Son havadis	"	15 gün	5/10/1955
"	Medeniyet	22/09/1955	"	7/10/1955
"	Ulus	27/10/1955	Müddetsiz	29/11/1955
"	Zafer	"	"	17/11/1955
İzmir	Sabah postası	17/09/1955	15 gün	2/10/1955

³⁰ BCA. 010.09.108.337.2.

Tablo.4-Örfi İdare Kumandanlığınca Toplanan Kitap ve Yurdu Sokulması menedilen Matbualar³¹

Matbua ismi	Cinsi	Toplatıldığı tarih	Sahibi veya müellifi
Delil	Dergi	4/10/1955	Hafız Cantekinkaya
Kıbrıs'a destan	Kitap	28/09/1955	Halil Alınmaz
Die Weltwoche	Gazete	4/10/1955	Yurda sokulması menedildi
Burte	Mecmua	4/10/1955	Yurda sokulması menedildi
İğneli Fıçı	Kitap	12/10/1955	Cevat Rifat
Gizli Devlet	“	12/10/1955	“
Filistin cephesinde Yahudi casuslar	“	12/10/1955	“
İslami saran tehlike siyonizm ve protokoller	“	12/10/1955	“

Olaylar sırasında İstanbul'da 5622, İzmir'de 16 işyeri tahrip edilmişti. Ayrıca İstanbul'da 403, Ankara'da 265 İzmir'de ise 14 kişi Örfi İdare yasaklarına aykırı hareket etmişti. Olaylara karışan kişilerden bazıları da sürgün edilmişti. İstanbul'dan 28 Ekim 1955 tarihinde 26 kişi sürgün edilirken, 58 kişinin de sürgün edilmesine karar verilmişti. 25 Ekim 1955 Tarihinde İzmir'de sokağa çıkma yasağı kaldırılırken, Ankara'da 3 Kasım 4 Kasım bağlayan gece sokağa çıkma yasağı kaldırılmıştı. İstanbul'da ise 24 Kasım sabahı sokağa çıkma yasağı kaldırılmıştı.³² Olayların bitmesinden 6 yıl sonra 21 Eylül 1960 tarihinde 6-7 Eylül olaylarının soruşturması tamamlanarak rapor halinde sunulmuştu. Celal Bayar, Adnan Menderes Fatih Rüştü Zorlu, Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaaddin Eriş, Kemal Hadımlı, Mehmet Ali Belin, Mehmet Ali Tenikalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin'in dosyaları tamamlanmıştı.³³ Yapılan duruşmadan sonra mahkeme Celal Bayar, Fuat Köprülü, Fahrettin Kerim Gökay, Alaattin Eriş, Mehmet Ali Balin, Mehmet Ali Tenikalp, Hasan Uçar ve Oktay Engin'in suçlu olmadıklarına karar vermişti.³⁴

1955 yılında yaşanan bu olaylardan dolayı özellikle İngilizler başta olmak üzere birçok kişi zararlarının tanzim edilmesi için resmi olarak başvuruda bulunmuştu. Başvuran kişilerden birisi de İngiliz vatandaşı İsak Rafael Caracodur. İsak Rafael İstanbul'da züccaciye ve gümüş eşya satan birinci kattaki bir dükkânın sahibidir. Bu olaylarda dükkânının zarar gördüğünü belirterek zararının 745.747 tl olduğunu dile getirdi. İsak Rafael iddiasında 670,763 tl lik malzeme ve 81,272 tl mobilya ve 2.712 tl ise para kaybının olduğunu dile getirdi. Türk hükümeti olay yerinde gereken incelemeyi yaparak zararının bu kadar olmadığını gerçek zararın 172.712 tl olduğunu açıkladı. İncelemede malzeme zararının 150 tl; mobilya zararlarının 20 tl ve kaybedilen para miktarının da 2.712 tl olduğu açıklanmıştı. Türk Hükümeti bu olayla ilgili ayrıntılı bir rapor düzenledi raporunda

1-Eldeki stok malzemelerin, gelen malların raporlarına ve geçen yıllardaki toplam kar yüzdeliklerine göre inceleyerek 5 Eylülde dükkânda bulunan malların genel toplamının 663,754 tl olduğunu açıkladı

2- Olaylarda 61 kg'lık demir korkulukların kırılmayacağından dolayı bu kadar kısa sürede bu zararın olmayacağı belirtildi.³⁵

³¹ BCA. 010.09.108.337.2.

³² BCA. 010.09.108.337.2.

³³ BCA, 010,09,107,332,1

³⁴ BCA, 010,09,112,350,1

³⁵ FO371/136509

İngiliz Hükümeti yukarıda verilen örnek dışında olaylarda daha fazla İngiliz vatandaşlarının zarar gördüğünü belirterek aşağıda isimleri yazılı olan şirketlerin isimlerini ve zarar miktarlarını açıklamıştı³⁶

Şirket ismi	İddia ettiği zarar miktarı (TL)	Türk Hükümetinin belirlediği fiyat
1-Caraco-Co	942.500	172.712 tl
2-Jacgues Caraco	48.188	-
3-J.W.Whittall Co	13.140	11.921
4-Carvana	65.120	10.000
5-Latopoulos	12.850	-
6-Mrs Nack	60.025	8.000
7-Williams	10.000	5.000
8-Mizzi	9.000	-
9-Spinocchia	25.750	3.000
10-Nowill	870	-
11-Griseti	34.922	-
12-G.Genovese	6.000	2.000
13-Galya	1.586	-
14-Jamiesan	1.980	-
15-Mangium	43.050	-
16-Zervaudakis	4.205	-
17-Bennet	129.790	25.800
18-Gauci	3.000	2.000
19-Calaci	8.000	4.000
20-Pavlovich	27.950	10.000
21-Near East Bank	4.425	-
22-Stelianides	4.500	-
23-M.Berg	700	-
24-G.Pellegrini	200	200
25-Schembry	1.135	600
26Vretenitichitch	60	-
27-Bannici	650	-
28-Brancaleone	450	450
29-Jones	350	-
30-Mama	1.500	-
31-P.Pavlovich	1.500	-
32-Azzopordi	500	-
33-A.Genovese	230	-
34-S.Bassous	300	150
35-Warrington	19.000	4.000
36-Cuming	950	950
37-Nurray	26	-
38-Hdnes	325	-
39-Mango	500	-
40-F.Borg	450	450
41-Dawson	260	260
42-Cuppa	2.500	1.500
43-Paterson	290	290

³⁶ FO371/136509

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

44-Bryden	110	-
45-Whyte	675	650
46-Yamut	600	420
47-Edwards	1200	-
48-Mr.Hernstein	2.732	1000
49-H.M.G.Type Writer	200	-
50-Polycarp Buttigas	215	215
51- Livarna	1051.78	840
52-Brescia	220.65	198

Türkiye Büyük Millet Meclisi olaylarla ilgili olarak Batı basınının zararları aşırı derecede abarttığını açıklamıştı. Prof. Dr Fuat Köprülü olaylarda tüm zararın 60 milyon TL olduğunu belirterek bu ücretin ödeneceğini dile getirmişti.³⁷ Ancak bu ücret, olaylarda zarar görenlerin zararlarını kanıtlaması şartıyla ödenecekti. Olaylarda zararın 41 milyonu yabancılara aitti. Yabancılar içinde Yunanlılara ödenecek miktar 30 milyondur. 19 milyonu ise Türklere ait işyerlerinde zarar görenlere ödenecekti. İngiliz hükümeti ise zararın 69,500 milyon olduğunu bu ücretin sadece 19 milyonun ödendiğini belirtti. Dünya Kiliseler Konseyi de zararlarının 70 milyon olduğunu açıklamıştı. Yunan hükümeti Türk hükümetinin belirlediği 60 milyona itiraz ederek gerçek zararın 120 milyondan fazla olduğunu belirtti.³⁸

Olayları yerinde inceleyen Hükümet heyeti dönüşte olaylardan zarar görenlerin zararlarını karşılamak amacıyla Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın başkanlığında yardım komitesi düzenledi. Menderes ünlü bankerlere, iş adamlarına, Türkiye Kızılhaç Cemiyeti Üyelerine, yardım çağrısında bulundu. Komite çeşitli bankalardan yardım olarak 600 bin lira topladı. Kızılhaç Cemiyeti de 100 bin lira bağış yaptı. Adnan Menderes de kişisel olarak 5 bin lira yardım yaptı. Komite fonundan 50 bin lira toplandı. Komite bir şubasını de İzmir'de açtı.³⁹

Sonuç

6-7 Eylül olayları Türk siyasi hayatının en esrarengiz olaylarından biri olarak, tarihte yerini almıştır. Kesin olmayan bilgilerle halkın kışkırtılması ve halk arasında bu bilgilerin hızlıca yayılması sonucu olaylar önü alınamaz bir hale gelmiştir. Dönemin hassas bir dönem oluşu, Rumlara ve Yunanlılara karşı milliyetçilik duygularının yoğun olması 6-7 Eylül olaylarında başlıca rol oynamıştır.

6-7 Eylül olayları birçok belirsizlik ile başlayıp yine birçok soru işaretiyle gündemden kalkmış tarihe mal olmuştur. Olayları yakından takip eden İngilizlerin olaylara yaklaşımı ile Türkiye Cumhuriyetinin istihbaratının olaylara bakış açısının farklılıklar içermesi sonucu birçok belirsizlik hala sonuca ulaşamamıştır.

KAYNAKÇA

AKGÜN, Sibel (2014). "İngiliz Yönetiminin İlk Döneminde Bürokratik Grup Olarak Kıbrıslı Müslüman Liderliğin Osmanlı İmparatorluğu ile Olan İlişkileri (1878- 1914)", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring 2014, ANKARA-TURKEY.

BCA, 010.09.107.332.1.

³⁷ The Times 16 Eylül 1955

³⁸ FO371/124003

³⁹ FO,371,117721

BCA, 010.09.110.344.1.

BCA, 010.09.112.350.1.

BCA,010.09.107.334.1.

BCA,010.09.109.339.1.

BCA,010.09.109.339.6.

BCA.010.09.108.335.1.

BCA.010.09.108.336.1.

BCA.010.09.108.337.2.

Burçak, On Yılın Anıları...

Burçak, Rıfıkı Salim (1998). "On Yılın Anıları", Nurol Matbaacılık, Ankara, Cumhuriyet, 4 Eylül 1955.

DEMİR, Fethi (2013). "Yusuf Atılgan'ın Öykülerinde Bireyin Modernleşme Arzusu", TURKISH STUDIES - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/13 Fall 2013, ANKARA-TURKEY.

DEMİREL, Ahmet (2008). "İsmet İnönü Defterler, (1919-1973)", Yapı Kredi Yayınları, C1 İstanbul.

ERNST, A. Egli (2013). "Atatürk'ün Mimarının Anıları Genç Türkiye İnşa Edilirken, Çev: Güven Gökten Uçer", Türkiye İş Bankası Yayınlar, İstanbul.

FO,371,117721.

FO371/124003.

FO371/136509.

OĞUZ, Orhan (2012). "Yusuf Atılgan'ın Hikâyelerinde Kent", TURKISH STUDIES - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter 2012, ANKARA-TURKEY.

TAŞKIN, Tuna (2010). "Adnan Menderes'in Günlüğü", Şule Yayınları, İstanbul.

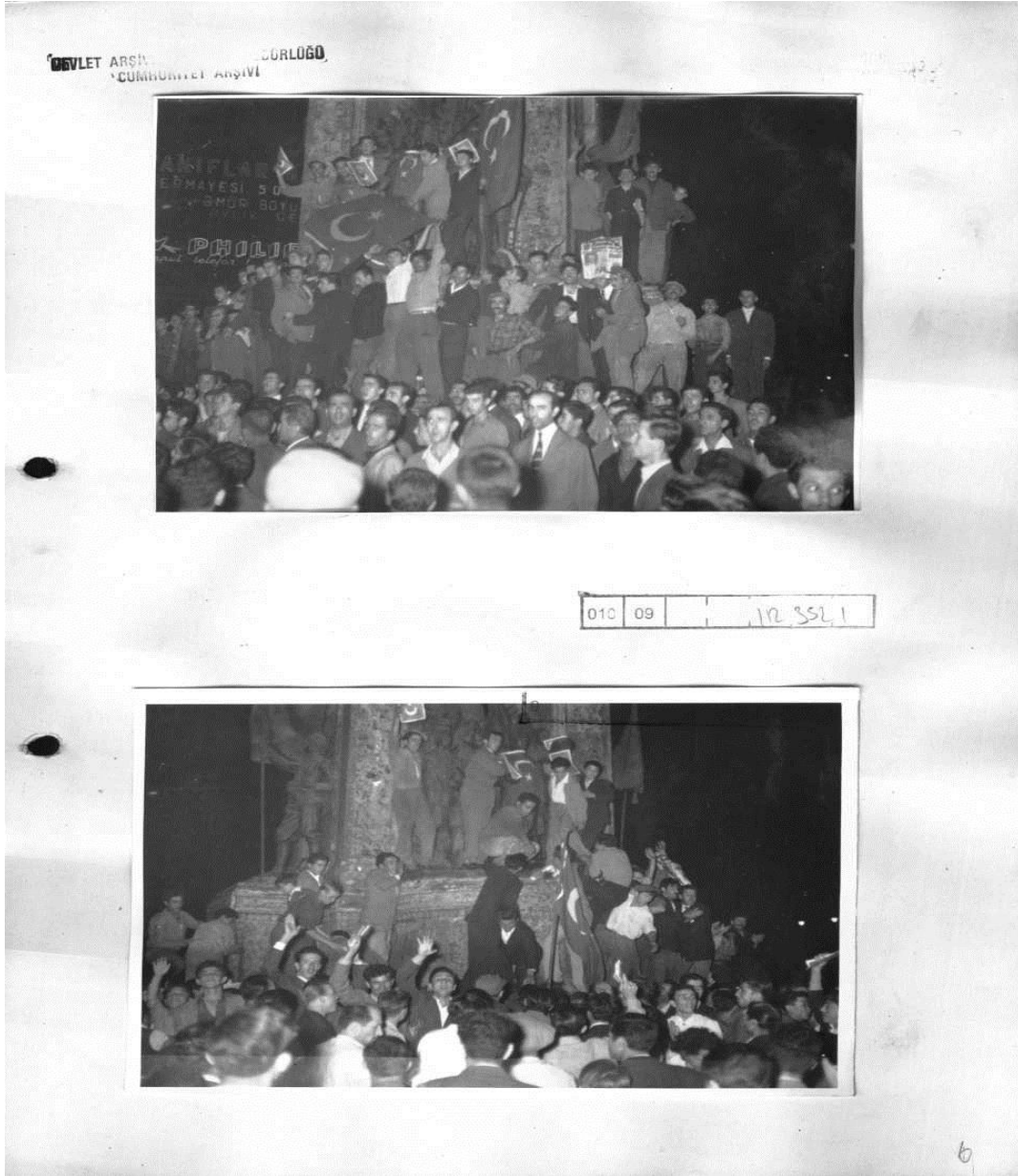
The Times 16 Eylül 1955.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

EKLER: 6-7 Eylül olaylarıyla ilgili fotoğraflar

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

BOYUN KURUMU KURUMU KURUMU

010 -- 112 353 1

- 31. albüm sayfasında 59 fotoğraf -

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/10 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 10 Fall 2014

